

Jeseni 1944 so Nemci blizu Rogaške Slatine sestrelili ameriško letalo. Pilotu je uspelo pristati s padalom. Skrili so ga domačini. Prišli so partizani, ga odvedli, izropali in na skrivaj umorili. Na Slovenskem skoraj ni kraja, ki ne bi bil okusil strahot in nasilja druge svetovne vojne.

Tudi prebivalcem na širšem območju Rogaške Slatine v tistem času z nasiljem ni bilo prizaneseno, kar velja še posebno za vasi Kačji Dol, Ceste, Plat, Male in Velike Rodne. Žal so prebivalcem teh krajev veliko več gorja kot nemški okupator povzročili nekateri domačini. Na tem območju je namreč v letih 1944–1945 delovala skupina partizanskih aktivistov oziroma terencev in njihovih pajdašev, ki so s svojimi dejanji pri tamkajšnjem prebivalstvu vzbujali strah in grozo. Člani te skupine so bili: F. I. (član Okrajnega komiteja KPS Rogatec) iz Malih Roden, S. I. iz Tekačevega, L. I.-Luna iz Velikih Roden ter J. in

Donačka gora

Umor ameriškega pilota

S. Tramšek (Česnova), oba iz Kačjega Dola. Navedeni so ne le pri kmetih ropali živino in drugo blago, ampak so zakrivil tudi več umorov. Poleg dveh domačinov, in sicer kmeta Alojza Žolgerja iz Kačjega Dola in Antona Čakša, kmečkega fanta iz Cest, je njihova žrtev postal tudi ameriški pilot, o čigar tragični usodi govori ta članek.

Pilotova rešitev

Po pričevanju starejših prebivalcev teh krajev so Nemci nad Dolom pri Pristavi pozno jeseni 1944 sestrelili ameriški bombnik, iz katerega se je pilotu uspelo rešiti s skokom s padalom. Kot se spominja eden izmed starejših domačinov, ki še sedaj hrani njegovo sli-

ko, je bil pilot Američan, ime mu je bilo Filip, pisal pa naj bi se bil (fotetično zapisano) Filipovič, kar kaže, da so njegovi predniki izhajali z območja nekdanje Jugoslavije. Bil je, kot vedo povedati domačini, izredno lep moški, visoke in krepke postave, star dobrih trideset let. Po izobrazbi je bil inženir kemije. Ko je taval po povsem neznanem deželi, je prišel na območje Kačjega Dola, kjer so ga našli domačini, ko je na njivi zaradi hude lakote iskal in jedel zmrznjeno repo. Ponudili so mu zavetišče in ga skrivali, da ne bi prišel v roke Nemcem. Težava pa je bila v tem, da nihče izmed njih ni niti razumel angleško, kaj šele da bi znal govoriti. Na srečo je v bližnji vasi Gabr-

ce živel Gašper Černoša, ki je angleško dobro razumel in tudi govoril, saj je precej dolgo živel v Ameriki, kjer je delal kot rudar.

Umorjeni ameriški pilot Filip Filipovič

Tako so pilota peljali k Černoši v Gabrce. Ko sta se ob svojem prvem srečanju pogovarjala, mu je Černoša med drugim povedal, kje in pri kom v Ameriki je delal, in mu pokazal fotografijo rudarjev in lastnika rudnika, pri katerem je delal. Pilot je na fotografiji prepoznal svojega očeta, ki je bil lastnik rudnika, v katerem je delal Černoša. Prav neverjetno naključje je tako nanoslo, da je Američan v neznanem kraju daleč od domovine naletel na človeka, ki je poznal njegovega očeta in imel celo njegovo fotografijo. Prav to je bil razlog, da je v spremstvu domačinov Černošo še večkrat obiskal. Sicer pa se je še naprej zadrževal pri nekaterih krajanih Plata in Kačjega Dola.

Reševanje zaveznikov letalcev

Društvo prijateljev Poti kurirjev in vezistov NOV Slovenije, ki deluje v okviru Telekom Slovenije, je izdalo knjigo *Slovenski partizani in zavezniki*. Napisal jo je Matija Žganjar, ki je bil pred upokojitvijo zaposlen v Muzeju za novejšo zgodovino. Avtor je najprej prikazal partizanske zveze, vojaške in kurirske. V drugem poglavju je obdelal pomoč zaveznikov (pošiljke za 7. in 9. korpus in za 4. operativno cono). Tretja tema so partizanska letališča (Nadlesk, Otok, Krasinec, pri Mlakah in pri Rečici). V zadnji polovici knjige je pod naslovom *Po partizanskih poteh v svobodo* prikazal reševanja zaveznikov letalcev. Pozitivna lastnost te knjige je, da je tokrat prvič nekdo iz propartizanske strani prikazal tudi nekaj primerov reševanja zaveznikov letalcev s strani domobrancev in četnikov. Žal avtor ni izkoristil priložnosti in objektivno prikazal razmer. Tako zelo malo izvemo o odnosih med partizani oziroma njihovim vodstvom in zavezniki. Ti so bili ves čas zelo napeti,

saj so temeljili na izrazitih nasprotjih, če že ne kar ideoloških sovražstvih. Skupaj jih je med vojno držal goli interes preživetja, ko pa ta s koncem vojne ni bil več aktualen, so komunisti in Anglo-Američani spet postali veliki politični nasprotniki.

Avtor je zamolčal, da je bila protirevolucija velik politični simpatizer z Anglo-Američani, toda bila je povsem ujeta v primežu med revolucionarnim terorjem in okupatorjem, zato v primeru zaveznikov ni imela nikakršnih možnosti, da bi lahko zaveznikom letalcem učinkovito pomagala. V vsej svoji knjigi je temu problemu namenil en sam stavek: "Četniki bi letalce najbrž evakuirali, a za to niso imeli nobene možnosti" (str. 194). Naj bo prispevek, ki ga objavljamo na teh dveh straneh, opozorilo avtorju te knjige - in vsem prihodnjim o tej temi - da bo potrebne neprimerno več prostosti duha za to, da bi dobili o temi, kot je komunistična revolucija in zavezniki objektivno podobo. I. Ž.

Tem se je na vse načine zahvaljeval, ker so ga rešili in zanj skrbeli. Ker ni znal drugače povedati, je z rokami kazal, da jim bo, ko bo z letalom znova letel nad temi kraji, s padalom spustil velik paket.

Nastop aktivistov

Za pilota pa so kmalu zvedeli prej omenjeni aktivisti in njihovi sodelavci. Srečanje z njimi je bilo zanj usodno. Nekega dne so namreč prišli ponj in domačinom dejali, da ga peljejo na Boč k partizanom, ki ga bodo nato poslali do letališča, kjer se bo vkrcal na zavezniško letalo. Da bi bili povsem verodostojni, so kasneje ljudem govorili, kako se je vse srečno izteklo in da se je na partizanskem letališču nekje na Pohorju vkrcal na zavezniško letalo. Žal je bila resnica drugačna. Pilota so namesto na Boč odpeljali v Tramskovo zidnico v Kačjem Dolu, kjer so ga umorili. To naj bi bili po mnenju nekaterih storili predvsem iz pohlepa, da si prisvojijo njegovo zlato verižico, ročno uro in denar. Kasneje so pri enem od morilcev tudi opazili, da je nosil njegovo uro. Kdo izmed njih ga je umoril in kako, o tem obstaja med prebivalci teh krajev več različic. Tudi kriminalisti Policijske uprave Celje, ki so oktobra lani raziskovali ta primer, tega niso mogli ugotoviti, saj so akterji tega okrutnega zločina že vsi pokojni. Tudi natančnega kraja, kjer so pokopani posmrtni ostanki pilota, niso odkrili. Ugotovili so le, da so ga morilci pokopali nekje blizu omenjene zidnice, verjetno v bližnjem gozdu.

Povojna preiskava

Omenjenim zločincem so zaradi ropov in umorov sodili pred Okrožnim sodiščem v Celju, toda šele leta 1955, torej celih deset let po storjenih zločinih. Oblast je za njihove zločine sicer ves čas dobro vedela, saj jih je v zvezi s temi dogodki že leta 1946 zaslišala Ozna za okraj Šmarje pri Jelsah, vendar za to, da bi jih postavila pred sodišče, očitno ni bila zain-

teresirana. Sicer pa to ni bilo nič čudnega, saj je bil vodja te skupine F. I. po vojni celo odlikovan z medaljo za hrabrost. Pred sodišče jih je, kot rečeno, postavila šele leta 1955, in še to na pritisk tamkajšnjih prebivalcev, saj so jim ti ljudje po vojni še vedno grozili. Kot obremenilna priča je proti njim nastopil nekdanji partizan in partijski funkcionar Franc But-Branko. Vendar so bili obsojeni samo za

rope ter za umor Alojza Žolgerja in Antona Čakša, ne pa tudi za umor ameriškega pilota. Sodišče jih je za hude zločine obsodilo na razmeroma nizke zaporne kazni, pa še teh niso prestali v celoti, saj so bili kmalu pomiloščeni.

Čas pozabe

Tako je ta okrutni zločin ostal zavestno zamolčan in se je spomin na tragično usodo ameriškega pilota ohranil samo še v ustnem izročilu tukajšnjih prebivalcev. Tudi že omenjeni Franc But-Branko v svojih *Zapisih o osvobodilnem gibanju pod Bočem*, ki jih je leta 1983 izdal v Rogaški Slatini, umorov ameriškega pilota in dveh domačinov ne omenja, čeprav je zanje dobro vedel, saj je na procesu proti storilcem celo pričal. Navaja le, da so ti aktivisti ljudem v imenu partizanov jemali razno blago in živino in da so napravili "več drugih nepravilnosti in medsebojnih obračunavanj, tako da so se jih ljudje upravičeno bali".

Korak k razjasnitvi okoliščin v zvezi z umorom ameriškega pilota v Kačjem Dolu je bil storjen šele lani, ko so primer na zahtevo komisije za evidentiranje in označitev prikritih grobišč prevzeli in raziskali uslužbenci Urada kriminalistične službe Policijske uprave Celje. Ker pa so vsi storilci tega gnusnega zločina že pokojni, jih roka pravice ne bo mogla več doseči. Dejstvo, da si je soudeleženka tega zločina pred leti sama vzela življenje, samo dokazuje, kako je človeku njegova vest lahko hujši sodnik kot vsako sodišče. M. M.

Teharje

Fotografiji: Ivo Zajdel